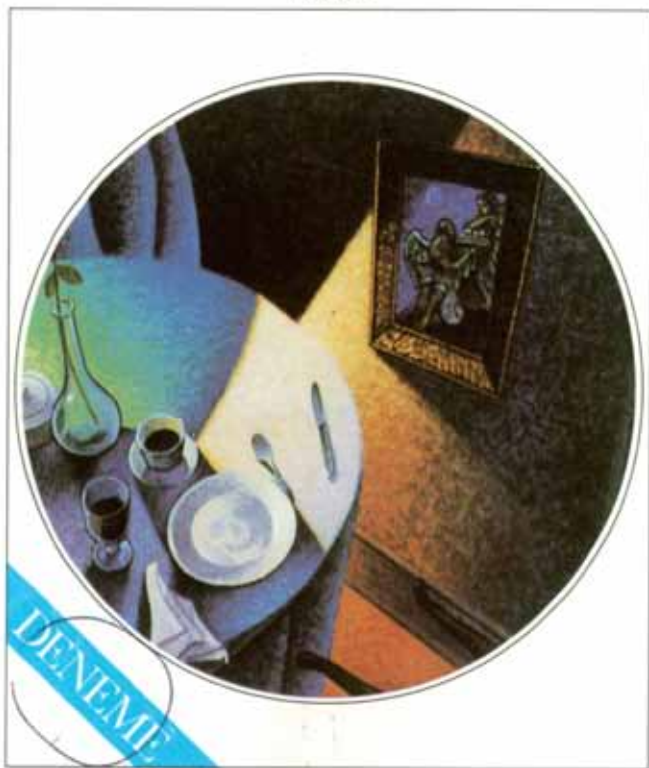

Jorge Semprun
YAZMAK
YA DA
YAŞAMAK

♥
CAN

Fransızca aslından
çeviren
İSMET BİRKAN

Jorge Semprun

YAZMAK
YA DA
YAŞAMAK

ÇAĞDAŞ DÜNYA YAZARLARI

ISBN 975-510-869-6

© Editions Gallimard 1994 / Akcalı Telif Hakları Ajansı /
Can Yayınları Ltd. Şti. (1996)

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi,
Eko Basımevi'nde basıldı. (1998)

Dizgi: Serap Kılıç

Jorge Semprun
YAZMAK
YA DA
YAŞAMAK

ROMAN

Fransızca aslından
çeviren
İSMET BİRKAN

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No. 2, 80060 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0-212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax:252 72 33

Özgün adı
L'écriture ou la vie

JORGE SEMPRUN'UN
CAN YAYINLARINDAKİ
KİTAPLARI

BÜYÜK YOLCULUK / *roman*
YAZMAK YA DA YAŞAMAK / *roman*

10 Aralık 1923 yılında doğan *Jorge Semprun*, 1937 yılında ailesiyle birlikte Fransa'ya iltica etti. Burada hukuk eğitimi gördü. FKP üyesi oldu. Direniş hareketine katıldı. Buchenwald Toplama Kampı'na gönderildi (1943), oradan dönüşünde İspanyol Komünist Partisi'nin faaliyetlerine katıldı, bu partiden 1964'te ihraç edildi. Bu sıralarda ilk iki büyük romanı, *Büyük Yolculuk* ile *l'Évanouissement* (1967) yayımlandı. Bu romanlarında, toplama kamplarının dünyasını, geriye dönüşlerle imgesel bir gerçeklikle, işkence hakkında meta-psikolojik düşünce düzeyine erişen bir üslupla anlattı. Unesco'da çevirmenlik yaptı, Alain Resnais, Costa-Gavras, Yves Bousset gibi yönetmenlere senaryolar, diyaloglar yazdı. 1988'de İspanyol hükümetince kültür bakanı olarak atandı. *La Deuxieme Mort de Ramón Mercader, Montand, la vie continue, la montagne blanche* gibi romanların da yazarı olan *Jorge Semprun*, yine toplama kamplarıyla ilgili anılarını, düşüncelerini yazdığı kitabı *Yazmak ya da Yaşamak*'ta, insanın ölümü tanıdıktan sonra yaşamını sürdürmesinin ne kadar zor olduğunu anlatır.

*Cécilia'ya,
hayranlık dolu bakışının uyandırdığı
hayranlık için*

"Benliğini anımsamak isteyen kişinDi, kendini unutuşa teslim etmesi, bir risk olan o mutlak unutuşa ve yaşanmış anının böylelikle dönüştüğü o güzel rastlantıya bel bağlaması gerekir."

Maurice Blanchot

"...ruhun içinde, Mutlak Kötülüğün kardeşlikle çatıştığı noktayı, tam o noktayı arıyorum."

André Malraux

BİRİNCİ BÖLÜM

BAKIŞ

Karşımda duruyorlar, gözleri yusuvarlak açılmış ve ben, birdenbire, bu korku dolu bakışta kendimi görüyorum: Bu ben'im, duydukları dehşet ben'im...

İki yıldır bir yüzüm olmaksızın yaşamıştım. Buchenwald'de ayna filan yoktu. Haftada bir kez, duşta, vücudu, onun nasıl gittikçe zayıfladığını görüyordum; ama bu zavallı vücudun üstünde bir surat yoktu. Bazen elimle bir kaşı, bir çıkık elmacık kemiğini, bir yanağın çöküklüğünü yoklayıp sıvazladığım oluyordu. Bir ayna edinebilirdim kuşkusuz. Ekmek, tütün, margarin gibi şeyler karşılığında, kampın karaborsasından aklınıza ne gelirse almak mümkündü. Hatta, sırasında, sevgi bile.

Ama ben böyle ayrıntılarla ilgilenmiyordum.

Haftalık düşün altında, vücudumun gittikçe netliğini yitirdiğini görüyordum. Zayıflıyordu, evet, ama canlıydı daha: Kan hâlâ dolaşıyordu, demek, korkacak bir şey yoktu. Bu kadarı; bu küçülmüş ama hizmete hazır, pek olası görünmemle birlikte hiç olmazsa düşü kurulabilen bir 'hayatta kalma' için elverişli vücut da yeterdi insana pekâlâ.

Kanıt mı? İşte şimdi buradayım ya!..

Bana bakıyorlar: Gözleri çılgın gibi, dehşet dolu.

Söz konusu, kısa kesilmiş saçlarım olamaz, bu dehşetin nedeni onlar olamaz. Askere yeni alınan gençlerin, köylü ço-

cuklarının ve daha başkalarının da saçları, hiçbir özel anlam taşımaksızın, kısa kesilmiş olabiliyor. Beylik bir şey bu saç kesimi. Sıfır numara tıraş kimseyi rahatsız etmiyor. Korkutucu bir yanı yok. Öyleyse? Kılığım mı yoksa? Doğrusu merakı kurcalayacak kadar var: Derme-çatma bir giysi benimki. Ama ayağımda yumuşak deriden Rus çizmeleri var. Göğsümde de çaprazlama bir Alman mitralyözü asılı; yaşadığımız günlerde apaçık bir yetke simgesi... Ama şimdi yetke de korkutmuyor insanları, tersine güven veriyor... Zayıflığım olabilir mi acaba? Ama onlar daha beterini de görmüşlerdir. O ilkbaharda Almanya içlerine dalan Müttefik ordularını izledilerse, çok daha kötüsünü görmüşlerdir mutlaka... Başka kamplar, canlı cenazeler...

Bu ayrıntılar insanı şaşırtabilir, meraklandırabilir: Kısa saçlarım, altı kaval üstü şişhane kılığım... Ama karşımdakiler ne şaşırmış ne de meraklanmış değiller, görünüşe göre... Gözlerinde okuduğum bunlar değil, korku, dehşet...

Sadece bakışlarım kalıyor, sonucuna varıyorum, onları bu kadar meraklandıran... Onların dehşete düşmüş bakışlarının ortaya çıkardığı şey, benim bakışlarımdaki dehşet olmalı. Kısaca, onların gözleri birer ayna ise, demek benimkilerde mahvolmuş, çılgın bir bakış var...

Az önce, arabadan indiler. Güneşte birkaç adım atıp uyuşmuş bacaklarını rahatlattılar. Derken beni görüp bana doğru ilerlediler.

Üç subay, İngiliz üniforması taşıyorlar.

Bir dördüncü asker, şoför olmalı, arabanın yanında kaldı; araba, hâlâ Alman plakası taşıyan koskoca gri bir Mercedes...

Bana doğru geldiler.

İkisi otuz yaşlarında, sarışın, hatta pembemsi. Üçüncüsü daha genç, esmer; üstünde 'France' yazılı Lorraine haçlı bir arma taşıyor.

1940'ta son gördüğüm Fransız askerlerini anımsıyorum. Düzenli ordunun erlerini demek istiyorum... Çünkü düzen-

sizlerden, başıbozuklardan çok gördüm, o zamandan beri... Yani nispeten çok, anısını saklayacak kadar çok...

Örneğin, Burgonya Dağları'nda, Laignes ile Larrey arasında, 'Tabu' direnişçileri arasında...

Fakat Fransız ordusunun son düzenli birliklerini 1940 Haziran'ında Redon sokaklarında gördüydüm. Çöküntü ve utanç içinde, tozdan ve bozgunдан külrengine kesmiş, yenilmiş ve sefil, kargaşa içinde geri çekiliyorlardı. Beş yıl sonra, bir nisan güneşi altında karşımda duran bu Fransız'ın ise suratı hiç de bozguna uğramış gibi dağınık değil. Yüreğinin üstünde, askeri montunun sol cebine işlenmiş bir Fransa taşıyor. Zafer kazanmış gibi, en azından sevinçle...

Ben yaşlarda görünüyor, ya da bir-iki yaş büyük. Sempatide duyabilirim kendisine... Ama o, korkudan taş kesilmiş, öylece bana bakıyor.

– Ne o, ne var? diyorum kızarak ve herhalde kırıcı bir sesle. Sizi bu kadar şaşırtan ormanın sessizliği mi?

Başını çevreye, ağaçlara doğru çeviriyor. Ötekiler de. Kulak kabartıyorlar. Hayır, sessizlik değil, belli. Farkında bile değiller, sessizliği dinlememişler, duymamışlar. Onları dehşete düşüren ben'im, bu açıkça görülüyor; başka hiçbir şey değil.

– Kuş kalmadı, diyorum aklımdaki düşünceyi sürdürerek. Fırının dumanı hepsini kaçırmış diyorlar. Bu ormanda hiçbir zaman kuş yoktu...

Dinliyorlar, hem de kulak vererek, anlamaya çalışarak. – Yanık et kokusu, işte böyle yapıyor! İrkilip aralarında bakışıyorlar. Nerdeyse elle tutulabilecek bir iç bulantısı içinde... Bir tür hıçkırık, ya da geçirme gibi...

"Garip koku," diye yazmıştı Léon Blum.

1943'te Georges Mandel'le birlikte toplama kampına gönderilen Blum iki yıl Buchenwald'de yaşadı. Fakat asıl kamp alanının dışında bir yere kapatılmıştı: Elektrik verilmiş dikenli tel örgülerinin ötesinde, S.S. subaylarının karar-gâhı içinde bir villaya... Oradan hiç çıkmıyor, yanına da mu-

hafız erlerden başka kimse girmiyordu. Gerçi iki-üç kez dışıye götürülmüştü, ama bu, geceleyin arabayla kayın ormanlarının içindeki ıssız yollardan geçerek oluyordu. Anılarında kaydettiğine göre, S.S.'ler, omuzlarında mitralyöz ve önlerinde köpeklerle, dikenli tel çitiyle bina arasında bırakılmış daracık yolda aralıksız devriye geziyorlarmış. "Duygusuz ve dilsiz gölgeler gibi," diye yazıyor Léon Blum...

Bilgisizliğini, bu sıkı kapalılık koşulları açıklıyor. Léon Blum nerede bulunduğunu, Almanya'nın hangi bölgesine getirildiğini bile bilmiyordu. İki yıl boyunca Buchenwald'deki S.S. kışlalarının arasında bir villada, o denli yakınında bulunan toplama kampının varlığından bile habersiz yaşadı.

"Kamp hakkında yakaladığımız ilk belirti," diye yazdı dönüşünde, "akşamları sık sık açık pencerelerden gelen ve rüzgâr aynı yönden estiği zaman bütün gece genizlerimizden gitmeyen o garip koku oldu: Cesetlerin yakıldığı fırınlardan yükselen kokuymuş bu..."

O akşamlar Léon Blum'u gözümüzde canlandırabiliriz. Mevsim olasılıkla bahar: Pencereler geri gelen ilkbaharın tatlı havasına, doğadan yükselen çeşitli kokulara açılmış... Sıla özlemi anları, efkâr basması, doğadaki yenilenişin iç parçalayıcı belirsizliği... Derken birdenbire o garip koku, rüzgâra yüklenmiş, geliveriyor. Her yere sokulan, tatmık tatmık, zaman zaman geniz yakıcı bir buharla da karışık, tam anlamıyla mide bulandırıcı bir koku... Benzeri olmayan, beklenmedik, sonradan fırından geldiği anlaşılacak bir koku...

Garip koku, gerçekten; saplantı gibi, insanın peşini bırakmıyor...

Bugün bile gözleri kapamak yetebilir; bir yığın havacıyla, önemsiz ve anlamsız mutluluklarla silme dolu belleğin bir çabası değil, tam tersine bir an için gevşemesi, dalgınlaşması yetebilir, bu kokunun hemen tekrar ortaya çıkması için... Yaşamı dolduran şeylerin göz okşayıcı opaklığından bir an için dikkati ayırmak yetebilir... Kısa bir an yetebilir, herhangi bir an... Kendi kendinden; insanın içinde

yaşayan, onu inatla ve de anlayışsızlıkla kuşatan o varoluştan: Nedeni –nedensizliği– ne olursa olsun, varolmayı inatla sürdürmek ve bu inatta sebat etmek yönündeki karanlık arzudan, gözünü ayırmak... Kendinden, ötekenden, dünyadan bir an için gerçek anlamda gözünü ayırmak yetebilir: Bu istek-yokluğu anında, yaşamın berisinde yer alan huzur ve dinginlik anında, hep dönüp geldiğim yabancı vatan Ettersberg Tepesi'nde, üstünde o garip kokunun dalgalandığı o eski ve kökensel olayın hakikati su yüzüne çıkabilir.

Bir tek an yeter, gelişigüzel, rasgele bir an, hangisi olursa olsun, birdenbire, fark ettirmeden, damdan düşer gibi gelen bir an... Ya da, tam tersine, iyice düşünüp taşınarak alınmış bir karar...

Garip koku, belleğin gerçekliğinde, hemen ortaya çıkarır. Ben de yeniden doğabilirim ve o kokuda tekrar yaşamaktan ölebilirim. O ölüm ırmağının döküldüğü yerdeki başa vuran çamur kokusuna, bütün geçirgenliğimle açılıveririm.

Oysa bu üç subayın önümde belirmesinden önce içimden daha çok gülmek geliyordu. Güneşte hoplayıp zıplamak, hayvan çığlıkları atmak – kerkenes çığlıkları örneğin... Kerkenes mi? Nasıl şey bu kerkenes? – kayın ormanında ağaçtan ağaca koşuşturmak...

Yani kısacası, hayatta olmak bana bayağı iyi geliyordu.

Bir gün önce öğleye doğru bir alarm sireni kampı inletmişti. Hoparlörlerden, panik dolu boğuk bir ses *Feindalarm, Feindalarm!* diye bağıırıyordu. Birkaç gündür zaten bu işareti bekliyorduk; General Patton'un zırhlı öncü birliklerinin yaklaştığının öğrenilmesiyle kampta yaşamın felce uğramasından beri...

Şafakta kamp dışındaki görevler için yola koyulmak yoktu artık... Esirlerin son yoklaması 3 Nisan'da yapılmıştı. Kamp içinde bazı bakım servisleri dışında bütün işler de durmuştu. Buchenwald'de derin, sessiz bir bekleyiş hüküm sü-

Jorge Semprun

YAZMAK YA DA YAŞAMAK

Jorge Semprun, 2. Dünya Savaşı sırasında İngiliz Buckmaster direniş örgütlerinden birinin üyesiiken tutsak düşüp Buchenwald Toplama Kampı'na gönderilir. Daha sonra kamptaki İspanyol komünistlerinin yöneticilerinden olan yazar, 11 Nisan 1945'te General Patton'ın birlikleri tarafından özgürlüğüne kavuşturulur. Bir karabasanlar rapsodisi gibi akıp giden bu roman, *Semprun*'un yaşamı yeniden kabullenebilmek için nasıl bir on beş yıl geçirdiğini gözler önüne seriyor. Kampa gönderildiğinde genç bir şair olan *Semprun*, toplama kamplarını tanımayanların bilemeyeceği bir şeyi keşfediyor: Kendi ölümünü yaşamak. Ne tuhaf-tır ki, Buchenwald'de bir insanlık dramı yaşanırken Goethe'nin kenti Weimar oradan ancak birkaç kilometre uzaktaydı. Binlerce sahne ve binlerce öyküyle örülmüş anlatım, ölüm üzerine yazılmış bu kitabı son derece canlı kılıyor. Anıların ya da yaşananların belgesi değildir *Yazmak ya da Yaşamak*, yüzyılımızın usta bir kaleminden gerçek bir sanat yapıtıdır.

Kapaktaki resim: NEAL HUGHES

ISBN 975-510-869-6

9 789755 108698 >